

M. M. Zoščenko: patnje „malog čovjeka“

Dajak, Slavica

Master's thesis / Diplomski rad

2016

Degree Grantor / Ustanova koja je dodijelila akademski / stručni stupanj: **University of Zadar / Sveučilište u Zadru**

Permanent link / Trajna poveznica: <https://um.nsk.hr/um:nbn:hr:162:342609>

Rights / Prava: [In copyright](#)/[Zaštićeno autorskim pravom.](#)

Download date / Datum preuzimanja: **2024-09-18**

Sveučilište u Zadru
Universitas Studiorum
Jadertina | 1396 | 2002 |

Repository / Repozitorij:

[University of Zadar Institutional Repository](#)

zir.nsk.hr

DIGITALNI AKADEMSKI ARHIVI I REPOZITORIJI

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku - Odsjek za ruski jezik i književnost
Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: nastavnički
(dvopredmetni)

Slavica Dajak

M. M. Zoščenko: patnje „malog čovjeka“

Diplomski rad

Zadar, 2016.

Sveučilište u Zadru

Odjel za kroatistiku i slavistiku - Odsjek za ruski jezik i književnost
Diplomski sveučilišni studij ruskog jezika i književnosti; smjer: nastavnički (dvopredmetni)

M. M. Zoščenko: patnje „malog čovjeka“

Diplomski rad

Student/ica:

Slavica Dajak

Mentor/ica:

Prof. dr. sc. Zdenka Matek Šmit

Zadar, 2016.

Izjava o akademskoj čestitosti

Ja, **Slavica Dajak**, ovime izjavljujem da je moj **diplomski** rad pod naslovom **M. M. Zoščenko: patnje „malog čovjeka“** rezultat mojega vlastitog rada, da se temelji na mojim istraživanjima te da se oslanja na izvore i radove navedene u bilješkama i popisu literature. Ni jedan dio mojega rada nije napisan na nedopušten način, odnosno nije prepisan iz necitiranih radova i ne krši bilo čija autorska prava.

Izjavljujem da ni jedan dio ovoga rada nije iskorišten u kojem drugom radu pri bilo kojoj drugoj visokoškolskoj, znanstvenoj, obrazovnoj ili inoj ustanovi.

Sadržaj mojega rada u potpunosti odgovara sadržaju obranjenoga i nakon obrane uređenoga rada.

Zadar, 14. veljače 2016.

SADRŽAJ

UVOD.....	2
<i>ISPOVIJED.....</i>	<i>6</i>
<i>ARISTOKRATKINJA.....</i>	<i>8</i>
<i>KALJAČA.....</i>	<i>10</i>
<i>POVIJEST MOJE BOLESTI</i>	<i>12</i>
<i>SLABA AMBALAŽA</i>	<i>15</i>
<i>PACIJENTICA.....</i>	<i>17</i>
<i>MAMAC.....</i>	<i>19</i>
<i>POSLJEDNJA NEUGODNOST.....</i>	<i>21</i>
<i>NE VALJA IMATI ROĐAKE.....</i>	<i>22</i>
ZAKLJUČAK.....	26
IZVORI I LITERATURA.....	27
PEŽIOME.....	29
SUMMARY	30
SAŽETAK.....	31

UVOD

Mihail Mihajlovič Zoščenko (1895-1958) bio je pisac-satirik i dramatičar čije stvaralaštvo ima posebno mjesto u ruskoj književnosti. Rođen je u Poltavi u obitelji umjetnika. Pripadao je „serapionovcima“ pod čijim okriljem su se razvili i autori poput Gorkoga, Ivanova i Tihonova. Skupina „Serapionove braće“, koja je osnovana 1921. godine, dobila je ime prema romantičarskoj Hoffmanovoj priči i imala je zadaću očuvati autonomiju književnosti od nastojanja da bude ideologizirana (usp. Flaker 1986: 118).

Zoščenko, miljenik sovjetske čitalačke publike, poznat je po svojim kratkim humoreskama čiju je građu crpio iz života sovjetskog malograđanina. Sa svojim pripovijestima i humoreskama autor je nastupio nedugo nakon Oktobarske revolucije kada se od književnika tražilo da zauzme svoj stav u klasnoj borbi, tj. da se deklarira ili kao „proleterski pisac“ ili kao „suputnik revolucije“. Zoščenko ostaje hladan na prethodno navedeni zahtjev pod izgovorom da ga niti jedna partija u cijelosti ne privlači. Njegov cilj je čitateljima dati isključivo umjetničku viziju tadašnjeg vremena i pri tom koristiti materijal iz svakodnevnog života i revolucionarnih borbi (usp. Flaker 1962: 167).

Bitno je naglasiti da je Oktobarska revolucija period intenzivnog duhovnog rasta pisca te njegovih književnih uvjerenja. Nakon završetka revolucije, čiji je zadatak bio stvaranje novih oblika života, službeno je proglašen SSSR. To je razdoblje kolektivizacije, industrijalizacije te kulturne revolucije. Tadašnja ideologija slavi prosječnog radnika, tj. čovjeka iz mase koji se krije pod krinkom te iste ideologije. On osjeća ponos, naglašava da je bio „sudionikom“ revolucije, a zapravo nema pojma što se oko njega događa. Revolucija je potresla cijelu Rusiju, ali čovjeka iz mase nije promijenila. On je nesposoban pronaći novo mjesto u tom kaotičnom društvenom životu koji je revolucija simbolički „preokrenula naopačke“. Postaje ujedno i predmetom poruge u satiričkim tekstovima Zoščenka te kroz njegov lik autor progovara o porocima sovjetske države i njezinoj birokratizaciji. Zoščenko nije dirao u socijalnu strukturu „novoga društva“, već se kroz svoje junake znao narugati poslovanju sovjetskih trgovačkih poduzeća ili pak administraciji, koja na dopise građana reagira desetljeće kasnije, te provincijskom mentalitetu vladajućih (usp. Flaker 1988: 29). Uzevši u obzir prethodno navedene činjenice, možemo zaključiti da se humorist našao na putu mnogim kritičarima koji su njegovo stvaralaštvo tretirali kao „vulgarnu malograđanštinu“.

Veliku ulogu u piščevu stvaralaštvu je imalo i njegovo bogato životno iskustvo, prikupljeno kroz godine lutanja po Rusiji, koje su obogatile njegova znanja o moralu i filozofiji ulice. „Ulica“ ga je naučila razumjeti jedinku iz mase, tj. učinila ga osjetljivim na tuđe probleme. Suočio se s tim čovjekom, kojega je kasnije nazvao „bijednim“, te primijetio kako je taj često neuspješan u pokušaju da shvati što se to i zašto oko njega događa. Upravo tom bijednom biću pisac je odlučio posvetiti svoje stvaralaštvo te mu na taj način pomoći da pronađe cilj u svom životu, da se prilagodi tom „novom poslijerevolucionarnom svijetu“ prije nego li ga on „uguši“.

Zoščenkovo stvaralaštvo možemo podijeliti na tri faze. Prvi je period (1921-1933) satirički jer kroz tragikomičnu sliku ljudskih odnosa pisac ukazuje na nerazvijenost društvene svijesti junaka kao na izvor svih zala koji dovodi do životne bijede (usp. Komin 2007: 3). Njegove pripovijetke iz tog razdoblja odražavaju svjetovni nazor ljudi koji su živjeli na prijelazu iz jednog razdoblja. Sam autor postaje zastupnikom tog novog svjetovnog nazora te pokušava postati jednim iz mase. Može se reći da Zoščenkovo stvaralaštvo otkriva njegov stav o suvremenom društvenom poretku. Upravo se iz prethodno navedenog razloga u pričama 20-ih godina glavni lik u većini slučajeva podudara s pripovjedačem. Zoščenko u svojim pripovijetkama pažljivo ocrtava sliku društva 20-ih godina ostavljajući dubok trag na čitateljima. On naglašava ostatke starog poretka i činjenicu da se svijest ljudi ne može samo tako promijeniti. Djela 20-ih godina temelje se na specifičnim i aktualnim činjenicama sakupljenim izravnim promatranjem ili iz pisama brojnih čitatelja, zbog čega priče daju dojam opuštenog razgovora sa samim čitateljem. Bitno je naglasiti da se Zoščenkovo stvaralaštvo dvadesetih godina može podijeliti na tri osnovne linije. Započeo je s folklorom, nastavio s klasikom, a tek onda je krenuo s humoreskama. Razvijajući vlastiti oblik priče najviše se ugledao na tradiciju Gogoljeva i Čehovljeva stvaralaštva. Već je u dvadesetim godinama Zoščenko stvorio niz djela koje je visoko cijenio Maksim Gorki. Njegovo stvaralaštvo je i započelo pismom tom ruskom književniku.

U drugom periodu (1933-1943) svog stvaralaštva Zoščenko radi prvenstveno na području proznih i dramskih žanrova tražeći put ka „optimističnoj satiri“. U središtu pažnje je razmatranje povijesti ljudskih djela, naglašavajući važnost ljudskog razuma te traženje kriterija ljudske sreće (usp. Komin 2006: 4). Posljednji period obuhvaća ratne i poslijeratne godine.

Motiv bijede u književnim djelima i nije neko otkriće, ali prikazati taj motiv kroz ironiju i smijeh daje Zoščenkovim pripovijetkama potpuno novu sliku. Piščev humor je grub i

pun gorčine te on često odmiče od površine zbivanja kako bi čitateljima kroz humorističan opis svakodnevnog nesklada života približio odvratn ukus koji te sitnice izazivaju (usp. Mitropan 1958: 12). On je na svijet gledao očima nevinog i čistog djeteta, ali pišući humoreske nikada nije pokazao svoje pravo lice te se često skrivao ispod maske poluobrazovanog čovjeka u čije je ime pričao priču. Taj je oblik posebno razvio uvodeći u svoje humoreske kazivanja dezorijentiranog sovjetskog malograđanina, odnosno „čovjeka s ulice“ (usp. Flaker 1988: 137). Uzevši u obzir prethodne činjenice, možemo slobodno reći da je Zoščenko stvorio novi tip junaka u ruskoj književnosti. Taj novi tip junaka je neobrazovani, priprosti malograđanin koji se želi afirmirati kao punopravni sudionik nemalograđanskog društva. Njegov jezik obiluje mnoštvom pogrešno upotrijebljenih podataka i izraza što odražava njihovu apsurdnost svijesti. Upravo takav junak doprinosi komici u njegovim humoreskama.

S obzirom na to da humoreske u samom svom nazivu sadrže vlastitu definiciju, paradoksalna je činjenica da Zoščenkove humoreske ne obiluju pretjeranim grotesknim situacijama ni komikom. Izostanak tih elemenata stvara dojam da se i sam autor odbijao smijati nad tim što je predstavljao u svojim satirama. Prethodnu rečenicu potvrđuje činjenica da se autor nikada nije smijao čitajući svoje pripovijetke pred publikom. Međutim, kroz smijeh je uspio prenijeti svoja viđenja i ono što ga je mučilo na same čitatelje. On je vidio život upravo onako kakvim ga je i prikazao u svojim djelima, a kukavičluk, gubitak dostojanstva i sebičnost su bili paraziti koji su izjedali društvo (usp. Komin 2007: 2).

Zoščenkova junaka često uspoređuju s „malim čovjekom“ N. V. Gogolja i F. M. Dostojevskoga, ipak njegov lik odskače od slike tipičnog junaka ruske književnosti. Sam pisac se volio se uspoređivati s Gogoljem te je razvio mnoge teme koje su se provlačile kroz djela tog velikog pisca. Oba pisca veže duboka povezanost koja se kod likova njihovih umjetničkih tvorevina održava u krajnjoj iskrenosti, vječnoj borbi sa sobom, želji za poboljšanjem. Zoščenko preuzima motiv „malog čovjeka“ koji je oživio u Gogoljevoj *Kabanici* i produbljuje njegovu problematiku. Gogoljev činovnik iz *Kabanice* ne želi naglas izgovoriti ono što i sam podsvjesno zna, tj. da je utjelovljenje društveno nebitnog bića čija je sudbina zapečaćena već davnih dana. Taj vječni titularni savjetnik kao da se rodio „gotov“, nema mogućnosti napredovanja u životu, sve se vrti u krug. Akakij vrhunac svog jadnog i bijednog postojanja vidi u odjevnom predmetu čiji nestanak za njega znači smrt. Pisac mu ne daje mogućnost spasenja, oduzima mu jedinu nit koja ga drži na životu. Dok kod Gogolja „mali čovjek“ podsvjesno bježi od svog identiteta, na način da svoj bijedni život obogati za

jednu kabanicu, kod Dostojevskog susrećemo titularnog savjetnika koji je samosvjestan subjekt, tj. junak prvi put prihvaća ono što u društvu predstavlja te to i naglas izgovara. Zoščenkovski protagonist je preobraćen u sovjetskog slugu za kojega dobitak na lutriji znači isto što i za Bašmačkina nova kabanica (usp. Komin 2006: 3). Međutim, njegov junak u novoj kulturi sebe smatra prosječnim, tj. kulturnijim i većim građaninom nego što je to prije revolucije bio. U satirama se najčešće pojavljuje kao poluobrazovani malograđanin, činovnik poslijerevolucionarnog vremena, koji je izgubio tlo pod nogama (usp. Flaker 1962: 168). Takav junak s ulice nastoji promijeniti vlastitu sudbinu tražeći događaje koji će ga odvesti do boljeg života. Nekada se dogodi da im pođe za rukom uhvatiti sreću „za rukav”, međutim, ni tada ne znaju upravljati s tom novonastalom situacijom pa se vrate na početak s kojeg nema pomaka. Zoščenkov malograđanin ili “čovjek novog doba”, kako sam sebe često naziva ili doživljava, želi probuditi svoj novi identitet, što se često ostvaruje u obliku iskrivljenog ponašanja, razmišljanja i govora. Revolucija je potresla cijelu Rusiju, ali “čovjeka s ulice” ostavila je nepromijenjenog. On ne shvaća nova stanja zakona i reda te tako i upada u smiješne situacije iz kojih se može izvući samo s vidljivim moralnim i fizičkim gubicima. Njihov je pogled na svijet pasivan te nisu u stanju razumjeti ikakav pokret ili promjenu u društvenom životu, ali se s ponosom ubrajaju u masu koja je bila izravno uključena u revoluciju. Pisac kroz svoje likove progovara, tj. kritizira sitničavost koja je njegovim “zapuštenim junacima” jedna od glavnih prepreka na putu k integraciji u novo društvo.

Na primjeru nekih poznatih pripovijetki iz piščeva stvaralaštva nastojat ću potkrijepiti prethodne tvrdnje. Pripovijetke koje ću analizirati su *Aristokratkinja* (*Aristokratka*, 1923), *Ispovijed* (*Ispoved'*, 1923), *Pacijentica* (*Pacientka*, 1925), *Mamac* (*Na živca*, 1923), *Kaljača* (*Galoša*, 1926), *Posljednja neugodnost* (*Poslednjaja neprijatnost'*, 1939), *Slaba ambalaža* (*Slabaja tara*, 1930) *Povijest moje bolesti* (*Istorija bolezni*, 1938) te *Nevalja imati rođake* (*Ne nado imet'rodstvennikov*, 1923).

ISPOVIJED

Zoščenko je često crkvu i religiju uzimao kao temu svojih satira. Crkvu i njezine “vođe” predstavljao je kao robovlasnike koji svojim sljedbenicima, tj. robovima, oduzimaju mogućnost poboljšanja. Pripadniku novog sovjetskog društva u takvom je okružju onemogućeno držati korak s napretkom kojeg nova kultura nosi sa sobom.

Pisac je mišljenja da je svatko po prirodi znatiželjan, neovisno o staležu kojem pripada, te sam sebi zbog toga često postavlja egzistencijalna pitanja. Zaokupljen je mislima o postojanju, sumnja u sve ono što nije objašnjivo u okviru zdravog ljudskog razuma, tj. u ono što je van svakog logičnog razmišljanja. Zoščenkov „zapušteni junak” lišen je te mogućnosti te zbog svoje primitivne svijesti vjeruje u ono što mu je društvo nametnulo. On se opire svakom logičnom tumačenju, ali često traži smisao svakog nebitnog događaja ili sitnice što produbljuje njegov tragikomičan položaj. Upravo zbog prethodnog junak često postaje lakom metom koja je iskorištena od vlasti, države pa i crkve, što je u pripovijesti *Ispovijed* savršeno dočarano. U *Ispovijedi* je prikazana scena u seoskoj crkvi tijekom obreda ispovijedi. Junakinja Fjokla kupila je svijeću za dvadeset kopječki i sada moli za svakojake povlastice u zamjenu za kupljenu “robu”: „Fjokla je dugo i pomno namještala svijeću što bliže ikoni. Kad ju je namjestila, malo se odmaknula i, uživajući u djelu svojih ruku, počela se moliti i tražiti svakojake povlastice i milosti u zamjenu za potrošenih 20 kopječki“ (Zoščenko 1990: 5). Već u tih nekoliko redaka portretirana je skromna razina njezina intelekta. Ipak, do groteskne situacije dolazi tek za vrijeme ispovijedi. Naime, Fjokla ne dolazi ispovjediti svoje grijehe, već grijehe svoga sina. I kod nje pronalazimo crtu koja je tipična za Zoščenkove junake, a to je uvjerenost u vlastitu nepogrešivost. Dakle, Fjokla je otišla u crkvu ispovjediti grijehe svoga sina kako bi sebi olakšala dušu, ali i da ona sama izbjegne ispaštanje sinovih grijeha pred Bogom. Već na početku smo zaključili da je Fjokla obilježena statusom maloumne malograđanke koja smatra da će donoseći novac u crkvu kupiti uspješan i sretan život na ovom, a i na drugom svijetu. Poznato je da se Zoščenkov junak boji svega te u strahovima vidi kartu za besmrtnost. Crkva taj strah koristi te se svojim sljedbenicima obraća slično kao roditelj djeci kako bi dobila ono što priželjkuje. Neznalica Fjokla odlazi u crkvu kako bi ispunila svoju društveno nametnutu dužnost, ali kao i svaki drugi Zoščenkov junak ni ona ne shvaća događaje oko sebe, ali je aktivno uključena u njih. Ona zapravo utjelovljuje poslušnu lutku koja se pokorava okolnostima. Boga gleda kao vrhovnog zapovjednika kod kojega može kupiti uspješan život na ovom svijetu i blaženo postojanje na drugom. Sinove grijehe percipira kao glavnu prepreku ostvarenju svojih snova te u strahu odlazi u crkvu „otkupiti“

svoje spasenje. Situacija ipak kulminira kada shvatimo da zapravo ni sam svećenik nije siguran u svoju vjeru: „Bog postoji – strogo će pop. – ne padaj ti na to... A što ti je, prisjeti se, sin još govorio?“ (isto: 6). Prethodna rečenica, kao i daljnji tijek razgovora između svećenika i neuke Fjokle, upućuju na to da je i njegova vjera kroz riječi Fjoklina sina poljuljana. Obred ispovijedi slični na sve osim na ispovijed. Ključni trenutak se zbiva kada svećenik sazna sve što ga je zanimalo. Onda čak jednom rečenicom i potvrđuje svoju sumnju u Boga: „Može biti, majko, da Boga nema i da je sve kemija...“ (isto: 6).

U ovoj pripovijesti Zoščenko je prikazao iskorištavanje neukih malograđana od strane svećenika koji ni sami ne vjeruju u Boga. Crkva je pod vodstvom svećenika privlačila neuke ljude poput Fjokle kako bi na njihovoj „malograđanštini“ zarađivala. Pri tome su se lukavo koristili pokroviteljstvom moći, oslanjajući se na iskrivljenu kršćansku ideologiju. Neuki junak koji je uvjeren da je u davanju doprinosa crkvi njegov spas, nenamjerno dopušta da bude iskorišten. Njegove patnje proizlaze iz njegove primitivne svijesti koja mu ne dopušta da progleda i shvati događaje koji se svaki dan ispred njegovih zdravih očiju „odigravaju“. Takvom jednom ljudskom biću koje je zaboravilo kako misliti Zoščenko želi približiti stvarnu ulogu crkvene dogme u tadašnjem društvu. Može se reći da su u ovoj pripovijesti suprotstavljeni bog i kemija. Poznato je da je pisac bolovao od teške bolesti i da je spas potražio u znanosti. Istraživanjem je došao do zaključka da je sila koja gura čovjeka naprijed on sam (usp. Komin 2007: 14). Pisac je upravo u ovoj pripovijesti htio predočiti besmislenost vjerovanja u crkvu kao ustanovu u kojoj ni svećenstvo ne vjeruje u ono što propovijeda. Sam autor je smatrao da crkva, kao i sve druge institucije, ubija dinamičnu komponentu ljudi čineći ih pasivnim marionetama bez vlastitog „mozga“. Dinamičnost Zoščenko vidi u preispitivanju koje crkva kao takva ustanova mora iskorijeniti. Ako uzmemo prethodno u obzir, pisac sumnju svećenika gleda kao nešto ljudsko, nešto što je u prirodi svakoga. Zamjerke koje ima su upućene crkvi kao ustanovi koja propagira vjeru koja za novac oprašta grijehe te time „malom čovjeku“ oduzima šansu da „oslobodi“ svoj zdravi razum. Zoščenko je često navodio da vremena sa sobom donose promjene u obliku izuma i raznih drugih noviteta, dok je crkvu smatrao zastarjelom, nesposobnom za bilo kakvu modernizaciju. Uzevši prethodno u obzir, tvrdnja da čovjeka kojega opisuje Zoščenko jedna takva zastarjela zajednica sprječava u napredovanju je opravdana. Ipak, bitno je naglasiti kako je sam pisac crkvu, unatoč njenim nedostacima, smatrao bitnom kulturnom ustanovom. Zoščenko je često naglašavao da čovječanstvo ne može živjeti bez vjere i religije, no crkva ubija jedno i drugo te upravo zbog toga njegovom junaku, tj. cijelom čovječanstvu, treba obnovljena religija. Mi se

možemo, a i ne moramo suglasiti s piscem, ali činjenica je da su se kroz povijest u crkvi događale neumjesne stvari na koje je Zoščenko htio ukazati. On se nije izrugivao vjeri, već crkvi koja ju je gušila i koristila pod krinkom iskrivljene kršćanske ideologije.

ARISTOKRATKINJA

Zoščenko u svojim satirama često prikazuje komične situacije, ne samo u kući, već i na javnim mjestima gdje se pripadnik novoga svijeta koji sebe smatra uglednim građaninom, pokazuje u punom sjaju. Taj malograđanin najbolje ocrtava sovjetsku svakodnevicu eksponirajući ujedno i vlastitu malograđansku narav (usp. Flaker 1988: 137). Motiv koji se kao nit vodilja provlači kroz većinu Zoščenkovih djela je sitničarenje. Pisac opisuje svaku sitnicu koja bi običnog proletera mogla izbaciti iz ravnoteže. Taj malograđanin u svakoj sitnici vidi prepreku te time povlači za sobom pitanja o smislu revolucije u kojoj je toliko krvi proliveno, a ljudsku bit nije promijenila.

U remek-djelima poput *Aristokratkinje* pisac „reže“ različite socijalno-kulturne slojeve i dopire do slojeva ravnodušnosti, nedostatka kulture i vulgarnosti. Junak ove pripovijesti fiktivno je lice koje propovijeda o svojoj nesretnoj ljubavi s jednom, po njegovim kriterijima prozvanom, aristokratkinjom. U ovoj pripovijesti novi se sovjetski čovjek smatra sastavnim dijelom novog svijeta. Kao pripadnik „novih ljudi“ Grigorij Ivanič aktivno je uključen u odnose s javnošću, iako je lišen određenih moralnih, političkih i ideoloških načela. Grigorij je zgrožen ženama koje nose šešire i svilene čarape jer su takve žene „aristokratkinje“. Unatoč toj činjenici junak se zaljubljuje upravo u takvu ženu. Sve je bilo u redu dok je Grigorij „zalazio kod nje kao službeno lice“ i dok su šetali držeći se za ruke iako se i tada već osjećao kao „štuka“. Međutim, dotična dama, želeći ukazati na svoje tobožnje aristokratske manire i pozivajući se na njegovo kavalirstvo, predlaže Grigoriju odlazak u kazalište: „– Zašto me – veli – stalno vodate ulicama? Čak mi se vrti u glavi. Vi biste me mogli – veli – kao kavalir i čovjek na vlasti voditi, na primjer, u kazalište“ (Zoščenko 1990: 14). Kako bi se dami pokazao u pozitivnom svijetlu, pristaje na njen prijedlog. Ni na mjestu poput kazališta se ne može skriti njegova socijalna pripadnost. Junak ne zna o čemu pričati sa svojom pratiljom pa postavlja pitanja poput: „[...] zanima me – velim – radi li ovdje vodovod?“ (isto: 14). Prethodna rečenica sugerira neobrazovanost junaka jer on očito rad vodovoda drži prikladnom kazališnom temom. Zoščenkov junak ne zna se ponašati u kazalištu niti dami uputiti prigodan kompliment, ali joj ukazuje pažnju u obliku boljeg mjesta u kazalištu, ponude da uzme kolač itd. Pripovijetka kulminira upravo u trenutku kada Grigorij dami ponudi kolač, a ona

besramno uzima više komada jedan za drugim. U toj sceni se otkriva njezino pravo lice, njezina malograđanska pripadnost. U tom kulminirajućem trenutku pojavljuje se skupina manje ili više obrazovanih ljudi. Njihova pojava ima ulogu što boljeg predočavanja tog satiričnog fenomena ili pak zaoštavanja situacije. Uzmimo za primjer situaciju kada dolazi do rasprave je li četvrti kolač, koji je junakova pratilja uzela, zagrižen ili ne: „[...] I, naravno, skupio se narod. Eksperti. Jedni kažu: zagrižen je, drugi: nije“ (isto: 15). Ta skupina ljudi je svojim ponašanjem izrekla mnoge istine o sovjetskoj svakodnevnici, ograničenom prostoru za ograničen proletarijat, koji ne razumije značenje događaja koji se odigravaju oko njih, pa tako ni same revolucije. Oni se ne žele osloboditi malograđanštine u kojoj su zatočeni, ne žele postati boljima, već kroz psovke i šake nastoje prikazati svoju vrijednost. Sitničarenje, socijalna bahatost i škrtost su atributi koji krase te malograđane. Umjesto da se pozabave bitnim događajima koji bi im omogućili rast i poboljšanje, oni smisao svog života svode na diskutiranje o tome je li kolač zagrižen ili nije. Nakon što je junak doživio javno poniženje i shvatio da ipak ima novaca i za četvrti kolač, dami ponudi da ga pojede. Ona se ustručava, ali se zato uplete neki “striček” i pojede ga što u Grigoriju izazove bijes: „[...] I pojede ga, hulja. Za moj novac“ (isto: 16). Poslije te scene junak i njegova pratilja ostaju sami i slijedi utvrđivanje međusobnih odnosa. Junak se u prvom dijelu dijaloga ne ispričava za skandal koji je uzrokovao, ali pred kraj ga odjednom obuzima učenost i ispričava se pratilji jer to smatra kulturnim (usp. Komin 2007: 6). „Aristokratkinja“ ipak svoju ulogu odluči igrati do kraja te zbog javnog poniženja koje je doživjela ne oprašta neukom junaku koji na kraju shvaća kako nisu jedno za drugo jer nemaju istu ideologiju. Nakon što dama pokuša “raskrinkati” njegov pravi identitet tvrdnjom da bez novca ne može izlaziti s damom poput nje, naš junak odgovara „Sreća nije u novcu” (Zoščenko 1990: 16). Na kraju ipak pokazuje da je bez obzira na svoj socijalni status i vulgarnost domišljat.

Ova pripovijetka je primjer pokušaja afirmacije u društvu dvoje malograđana kao nešto što nisu i nikada neće biti. Ironija ove priče se iščitava već u samom naslovu jer ni izgled ni ponašanje dotične “dame” ne odgovaraju izvornom konceptu jedne aristokratkinje. Zoščenkovi likovi, zatečeni novom kulturom, pokušavaju se prilagoditi tražeći novi identitet koji se pojavljuje, ali u obliku iskrivljenog govora i ponašanja što možemo i vidjeti na primjeru junaka analizirane satire (usp. Komin 2006: 7). Grigorij, koji inače govori jednostavnim i vulgarnim jezikom, u kazalištu ispred “dame”, koju sam na početku pripovijetke naziva “ženskom”, glumi profinjenog, uglednog građanina. Iako se trudi uspješno odigrati svoju ulogu, stalno doživljava neuspjeh u području govora i ponašanja. Suprotno od

junaka se ponaša "aristokratkinja" koja svoju ulogu igra do kraja, a niti incident koji se odigrao je ne izbacuje iz takta. Njezina malograđanska narav se otkriva tek u trenutku kada besramno uzima kolač za kolačem, što joj sam junak i zamjera.

Možemo reći da nam je ova pripovijetka dala savršen obrazac karaktera Zoščenkovog junaka, malograđanina koji sebe smatra kulturnim i uglednim. Taj poluinteligentni proleter, koji sebe smatra profinjenim, mora birati između "biti i ne biti", tj. novog i starog svijeta, jer o tome ovisi njegova budućnost. Upravo zbog toga on toliko teži novom identitetu, želi se prilagoditi novoj kulturi kako bi mogao održavati korak s napretkom. Iako su svjesni da će njihova nastojanja doživjeti neuspjeh, ustraju u naumu da do kraja odigraju uloge.

V. G. Bjelinski uvijek je naglašavao da je smijeh često veliki posrednik u razlikovanju istine od laži. Zoščenko je upravo navedeno htio prenijeti na čitatelja kako bi mu mogao pomoći da progleda, da se snađe u svijetu u kojem se trenutačno nalazi. Mnogi su ga kritizirali, optužujući ga da ismijava svoje likove kako bi mogao uzdignuti sebe, što nije slučaj. Pisac koristi humor kao oružje protiv svih poroka društva takvog sovjetskog malograđanina uništavaju ne dopuštajući mu da koristi svoj zdravi razum.

KALJAČA

Društvo 20-ih godina prošlog stoljeća moguće je proučavati na Zoščenkovim tekstovima u kojima prikazuje patnje priprostog sovjetskog građanina, zatečenog novim situacijama u kojima se ne snalazi najbolje. Junaci Zoščenkovih satira nam često predstavljaju naoko beznačajne događaje koji njima predstavljaju teret kojeg se ne mogu samo tako riješiti. Pripovijedajući o ljubavnim neuspjesima, stambenim problemima te materijalnim nedaćama daju nam do znanja da je ono čemu oni teže malograđanska udobnost i osobno blagostanje (usp. Flaker 1962: 168).

Kaljača je odličan primjer humoristične pripovijesti u kojoj se Zoščenko narugao funkciji sovjetskog aparata koji ne funkcionira kao što bi trebao. Pripovjedač navedene pripovijetke izmišljena je osoba koja priča o nedostacima državnog uređenja, tj. mehanizma. Priča započinje malo neobičnim navodom junaka: „Izgubiti kaljaču u tramvaju, naravno, nije teško“ (Zoščenko 1990: 25). Neobično je to što se na početku priče naglašava uobičajenost događaja. Riječ "naravno" priči daje veći stupanj komičnog. I ovog puta je za junaka satire Zoščenko uzeo poluobrazovanog, jednostavnog čovjeka koji živi u siromaštvu i bijedi, ali ne želi tu činjenicu glasno izgovoriti. Znači, junak ove pripovijetke je u mukama jer je u tramvaju izgubio kaljaču ili kako je sam to slikovito dočarao: „Meni su kaljaču skinuli u tren

oka. Nisam, takoreći, uspio ni usta otvoriti” (isto: 25). Pronaći izgublenu kaljaču postaje životnom misijom junaka. Nakon što mu je vozač tramvaja objasnio da je izgubiti kaljaču u tramvaju najsigurnija stvar, malograđanin odlazi pun nade u ured. U sceni koja se odigrava u uredu postoji mnogo kontradiktornosti koja pridonosi povećanju komičnog. Junak, naime, najprije svoju kaljaču opisuje kao novu, no na zahtjev da je detaljnije opiše, kaže: „Vrh je gotovo skroz otkinut, jedva se drži. A i potpetice – velim – gotovo da i nema. Poderala se potpetica. A lijeva i desna strana – velim – još su nekako sačuvani” (isto: 26). Kada uzmemo u obzir opis kaljače, lako možemo zaključiti da junak sam sebe zavarava. Već smo naglasili da Zoščenkov „čovjek s ulice“ za sebe misli da je ugledniji nego što zapravo jest. On zatvara oči pred siromaštvom i bijedom koja ga je snašla te prihvaća onu stvarnost koja je za njega lakše podnošljiva. U ovom slučaju govorimo o istrošenoj kaljači koja junaku služi kao statusni simbol. Iako je ta kaljača za nekoga otpad, za Zoščenkovog junaka, koji uz njen opis veže epitete poput nova, ta je kaljača sve. I baš kada je pomislio da će mu njegovo “jedino blago“ biti vraćeno zahvaljujući savršenom radu aparata, dolazi do poteškoća: „Ne – kažu – poštovani druže, ne možemo vam izdati kaljaču. Mi ne znamo – kažu – jeste li je baš vi izgubili“ (Zoščenko 1990: 26). Da situacija bude još smješnija, iz ureda ga šalju u kućnu upravu da mu tamo izdaju dokument o izgubljenoj kaljači. Iako neobrazovan, malograđanin shvaća da je mala vjerojatnost da će mu predsjednik kućne zajednice izdati potvrdu o nečemu čemu nije prisustvovao. Kako nije vidio drugog izlaza, odlazi na zahtjev ureda kod predsjednika koji od njega traži da napiše zamolbu i da ne mijenja mjesto boravka dok se stvar ne razjasni. Nakon svih tih komplikacija junak ipak ostvaruje svoju misiju te osjeća veliko olakšanje: „Eto – mislim si – ljudi rade! Zar bi se na nekom drugom mjestu baktali s mojom kaljačom? Izbacili bi je iz tramvaja i gotovo. A ovdje mi za manje od tjedan dana vraćaju stvar“ (isto: 27). Glavni lik ove priče podsjeća na Gogoljeva junaka iz *Kabanice*. Što za Akakija znači nova kabanica, to za ovog junaka znači poderana kaljača koju percipira kao novu iako to nije. Gogolj je htio stvoriti jedan tako mali svijet u kojem bi jedna obična stvar poput kabanice mogla promijeniti čitav junakov život što je i napravila. Gubitak kabanice je za Akakija značio smrt. Za razliku od Gogolja, koji svom junaku ne daje priliku za budućnost koja bi se mogla ostvariti pronalaskom kabanice, Zoščenko svojim junacima otvara svijet „golemih mogućnosti“. Zoščenkov junak, jednostavan čovjek o čijem talentu, ukoliko uopće i postoji, ne znamo ništa, ima slobodan put i mogućnost pronalaska svog „blaga“. Birokracija je ta koja mu stoji na putu k ostvarenju vlastitih želja i željica, no ni ona ga nije spriječila u njegovom naumu te tako naš junak dolazi do svoje žarko iščekivane kaljače.

Zaključili smo već da Zoščenkovi junaci žive u siromaštvu i bijedi te ni sami nisu svjesni razloga svoje anonimnosti. Često pokušavaju promijeniti svoju sudbinu, ali ukoliko im to i uspije, ne znaju se nositi s novonastalom situacijom pa se vraćaju na početak. Tako je junak ove pripovijesti tražeći jednu kaljaču izgubio drugu. Znači, došao je do svog cilja, ali se s njega opet vratio na početak. Komično je to što junak nije bio uzrujan kada je izgubio drugu kaljaču, naprotiv, gotovo je bio sretan jer je iz svega toga naučio nešto, a to je pažljivo slušati, tj. biti pasivan: „Stavio sam je na ormarić za rublje. Ponekad, kad mi je dosadno, pogledam kaljaču i odmah mi postane lako i vedro pri duši. Evo, mislim si, kako ured sjajno radi” (Zoščenko 1990: 28). Zoščenko se protivi pasivnosti koju je sovjetska vlast nastojala usaditi u glave proletarijata. Junaci njegovih pripovijetki su naivni ljudi primitivnog razmišljanja koji ne žele otvoriti oči ni pred nekim očitim stvarima. Tako junak ove pripovijetke hvali rad ureda iako je na pokidanu, istrošenu kaljaču čekao tjedan dana. Pisac se ovdje izrugao birokraciji koja poslom smatra izdavanje potvrde o izgubljenoj kaljači. Njihovo odgađanje odluke o kaljači, iako znaju da za takvog jednog proletera koji nema ništa ta kaljača možda znači sve, govori o ravnodušnosti zaposlenih u javnim institucijama. Upravo je tu ravnodušnost na nedaće „malog čovjeka“ Zoščenko kritizirao. Iako je na sve neuspjehe svojih junaka gledao izvana i kroz smijeh, možemo iščitati njegovu tugu i frustraciju uzrokovanu stvarnošću koja uništava tako jednog nedužnog mještana koji živi u ponižavajućim uvjetima. Umjesto da se pozabave bitnim događajima, oni troše život na gluposti koje im neće donijeti nikakvo poboljšanje ni unutarnje zadovoljstvo.

POVIJEST MOJE BOLESTI

Ljubav prema svojoj zemlji i sunarodnjacima povećala je piščevu patnju uzrokovanu svim događajima koji su ih negativno obilježili. On u svojim tekstovima sa zabrinutošću oslikava događaje koji su se odigravali u Rusiji u prvim godinama nakon revolucije koja je ljude trebala osloboditi od „ropstva“. Međutim, ni poslije revolucije „ropstvo“ nije u potpunosti iskorijenjeno te se javlja u obliku ugnjetavanja čovjeka kao ljudskog bića, što rezultira gubitkom njegovog dostojanstva. Upravo zato Zoščenko je stvorio takav tip beznačajnog bića koji živi u anonimnosti i pomoću kojega je izrekao mnogo kritičkih misli na račun pojedinih pojava mladog sovjetskog društva (usp. Flaker 1962: 168). U svojim pripovijetkama se često bavio međuljudskim odnosima na razini „mali čovjek“ – osobe zaposlene u javnim ustanovama.

Pripovijetka *Povijest moje bolesti* najbolje dočarava piščevu ogorčenost neuvažavanjem individua kao bića s osjećajima i osnovnim ljudskim potrebama. Ovaj tekst je prožet kritikom na račun manjka poštovanja upućenog običnom građaninu od strane zaposlenih u birokratskom „stroju“ tadašnje države. Radnja pripovijesti događa se u javnoj ustanovi, točnije bolnici. Bivši pacijent te ustanove prepričava svoje razočaranje načinom na koji se vodila ili bolje rečeno ne vodila skrb o njemu. Smisao cijelog teksta može se iščitati već u prvih nekoliko redaka. Sve započinje junakovim navodom: „Iskreno govoreći, više volim bolovati kod kuće“ (Zoščenko 1990: 104). Već je na sljedećih nekoliko stranica slikovito prikazano obrazloženje prethodne tvrdnje: „Dakle, dovezu bolesnika, upisuju ga u knjigu, dok on na zidu čita plakat: „»Leševi se izdaju od tri do četiri sata«“ (isto: 104). Plakat ne ulijeva sigurnost u junaka koji potaknut viđenim odluči izjasniti svoje nezadovoljstvo postojećom situacijom. Njegova borba protiv ravnodušnosti i grubosti medicinskog osoblja na prvu nema uspjeha. Jedan od „sluga“ te surove birokracije se pacijentu izruguje ne birajući riječi: „Pogledajte: bolesnik, jedva hoda, samo što mu vatra ne izbije na usta od velike vrućine, pa širi samokritiku. Ako se – veli – oporavite, u što sumnjam, onda kritizirajte, inače ćemo vas zbilja izdati od tri do četiri sata u obliku onoga što je tu napisano, pa će vam onda biti jasno“ (isto: 105). Situacije koje slijede nisu ništa manje ponižavajuće za junaka počevši od dovođenja pacijenta u „punkt za pranje“, kako medicinska sestra naziva kupaonicu, u kojem bi se prema njihovom zahtjevu trebao „natapati“ s bolesnom bakicom, pa sve do davanja prevelikog rublja. Dirnut cinizmom i ravnodušnošću medicinskog osoblja, „čovjek s ulice“ ustraje u iskazivanju nezadovoljstva situacijom u kojoj se nalazi. Na jedan trenutak čitatelji dobivaju dojam da je volja i ustrajnost junaka urodila plodom: „Budući da su mi poznavali karakter, više se nisu prepirali sa mnom i nastojali su da mi u svemu ugone“ (Zoščenko 1990: 106). Međutim, već u sljedećoj sceni je vidljivo da se junaku sreća nakratko osmjehnula i okrenula leđa. Muke pacijenta ne prestaju iako se oporavio unatoč činjenici da je osoblje „slučajno“ ostavilo širom otvoren prozor. Za nekoliko dana je dobio hripavac jer je koristio pribor s dječjeg odjela, koji nije pravilno ili uopće očišćen. Da stvar dosegne vrhunac grotesknog, osoblje krivnju traži u samom pacijentu, a ne u vlastitoj nesposobnosti i nemaru: „A vi ste sigurno neoprezno koristili pribor kojim je jelo dijete s hripavcem. I zbog toga ste se razboljeli“ (isto: 107).

Ova pripovijetka je napisana s jednim ciljem, a to je da prikaže sliku društva poslije Oktobarske revolucije kada je vlast prividno došla u ruke običnog radnika, seljaka. Pisac želi vjerodostojno predočiti stanje u bolnicama s kojim se možemo susresti i u današnje vrijeme.

Medicinsko osoblje bolnice u kojoj se našao pripovjedač ove pripovijetke na pacijente ne gleda kao na ljude te ih zbog toga njihova smrt ostavlja ravnodušnim. Ne ustručavaju se ispred pacijenta špekulirati o tome hoće li ovaj umrijeti ili ne. Kao da već nije dovoljno ono što sebi dozvoljava medicinsko osoblje, na odjelu još uz to vlada beskrajni nered. Neke stvari su samo iritantne, kao primjerice preveliko rublje, dok su neke opasne po život ako uzmemo u obzir „slučajno“ otvoren prozor pokraj kojeg je pacijent pod temperaturom provodio dane u bolnici. Zanimljivo je što se ni događajima iz ove priče ne predaje tolika važnost za izazivanje skandala. Čitateljima se stvara dojam da je junak ove priče izvukao „krivu kartu“ koja ga je dovela do te „nesretne“ bolnice: „Ali time nisu postigli cilj, jer sam dospio u nekakvu neobičnu bolnicu, gdje mi se uopće nije dopalo“ (isto: 104). Ako prethodnu rečenicu shvatimo doslovno, onda bolnicu u koju je dospio junak ove pripovijetke možemo percipirati kao pojedinačan slučaj. Uzmemo li u obzir da je Zoščenko u svojim pripovijetkama prikazivao surovu stvarnost sovjetskog vremena kroz percepciju neukog proletera, onda doslovno tumačenje prethodnog citata gubi na značenju. Sve to vodi do zaključka da je piščeva skrivena aluzija ta da ovo nije poseban slučaj nego dio svakodnevnice sovjetskog vremena. Iz svega toga proizlazi da je ovo samo još jedna u nizu od Zoščenkovih priča gdje on kroz svog neukog junaka kritizira grubost, ekstremno nepoštivanje čovjeka te okorjelost duše ljudi zaposlenih u javnim ustanovama. Sam pisac je često isticao da je svaka osoba dostojna poštovanja i pažnje pogotovo u situaciji kada se ne može zauzeti za samoga sebe. Kako je u tadašnjem sovjetskom društvu situacija bila više nego nepoželjna za običnog proletera, pisac duhovito, ali s tužnim podtekstom u svojoj pripovijesti pokazuje da se jedna obična radnja kao što je primanje bolesnika u bolnicu te skrb o njemu može pretvoriti u njegovu nesretnu pustolovinu. U bolnici se susrećemo s nizom poremećaja koji se najbolje oslikavaju kroz ravnodušnost i neodgovornost liječnika koji ne razmišljaju o osjećajima u njihovim očima nebitnih ljudi. Da stvar bude još gora, cijela se ta zbrka doživljava kao nešto svakodnevno, uobičajno. Protest junaka, koji gdje god dođe nailazi na poniženja, ostavlja gorak okus kod medicinskog osoblja: „– Prvi put – veli – vidim bolesnika koji toliko zanovijeta. Te mu se ovo ne sviđa, te mu ono nije dobro“ (Zoščenko 1990: 106). Prethodna rečenica upućuje na karakteristiku ljudi koju je Zoščenko kroz svoje satire nastojao istrijebiti, a to je pasivnost. S obzirom da je medicinsko osoblje iznenađeno što jedan neuki proleter zahtijeva da se prema njemu odnose kao prema ljudskom biću, daje se naslutiti da su ostali pacijenti šutke podnosili sva ta poniženja. Zbog njihove pasivnosti postaju marionetama vezanim nitima koje ih čine nemoćnima. U ovom slučaju niska razina zdravstvene zaštite utjelovljuje te niti. Ova priča pokazuje da birokracija

nije uspjela „ugušiti“ volju junaka koji je odlučio prekinuti sa šutnjom. Iako je na kraju iz bolnice izašao bolestan, pripovjedač je sretan što je živ, što dovoljno govori o apsurdnosti situacije.

Zoščenko je često svojim sunarodnjacima isticao da su prošli kroz mnoge teškoće uzrokovane povijesnim događajima poput revolucije te da sada trebaju graditi novi život koji uključuje međusobno uvažavanje, tj. poštivanje. Činjenica da se u njegovoj voljenoj državi međuljudski odnose svode na ravnodušnost i grubost je za pisca bilo gorko buđenje. Upravo zbog toga je u svojim humoreskama svim silama ismijavao patnje svog priprostog junaka kako bi mu pomogao nadići svoj robovski položaj i otkriti mu što znači poštivati samoga sebe. Njegova nada je bila u tome da će kroz svoje oštre primjedbe uspjeti poboljšati svijet.

SLABA AMBALAŽA

Zoščenko kroz svoje pripovijetke osvaja kulturni prostor masovne ljudske svijesti. Njegovi feljtoni i novele su počele živjeti van knjige proširivši se u svakodnevnom društvenom razgovoru. Kako je Zoščenk u prethodno uspjelo? Već smo naglasili da je pisac izrekavši mnoge istine o sovjetskoj svakodnevnicu postigao ne samo popularnost, već i cilj kojemu je posvetio cijelo svoje stvaralaštvo, a to je pomoći sovjetskom malograđaninu shvatiti značenje postojanja. Svojim čitateljima je pomogao kreirajući takav tip junaka koji oslikava naše ljudske osobine. Zoščenkov junak utjelovljuje ogledalo povijesnog razdoblja što ćemo vidjeti kroz analizu pripovijetke *Slaba ambalaža*.

Slaba ambalaža jedan je od tekstova gdje pisac naglašava tragove prošlosti, tj. starog poretka, čime želi naglasiti da se svijest ljudi ne može samo tako lako promijeniti. Ovo je samo jedna u nizu od humoreski koja je Zoščenk u poslužila za ismijavanje poslovanja javnih ustanova. Slično tekstu *Kaljača* i ovdje pisac kroz svoje ponižene junake daje mnoge kritike na račun sitničarenja, socijalne bahatosti, krađe i cijelog državnog uređenja. Pripovijest započinje tvrdnjama koje ne ulijevaju pretjerani optimizam u čitatelje: „Danas se mito ne uzima. Prije se nije mogao napraviti korak a da čovjek ne primi ili da mito. A sada se karakter ljudi jako promijenio nabolje. Mito se doista ne uzima“ (Zoščenko 1990: 53). Naglašavanjem činjenice da se mito, koji je središnji motiv ove pripovijetke, zaista više ne uzima, daje dojam da je situacija suprotna od one koju je izgovorio „izmanipulirani“ neuki junak. Njemu je nametnuta ideja o uspostavljanju novog poretka, tj. nove kulture, pa se on kao član takve jedne zajednice mora podrediti i njenom razmišljanju. Junak opisuje „lijepu sliku rada i brzog tempa“ namještenika koji je zadužen za primanje robe na teretnoj stanici: „Ali odjednom

primjećujem da je namještenik, uza svu ljepotu rada, vrlo strog formalist. Neobično poštuje interese građana i države. Ne baš svakom, ali svakome drugom – trećem čovjeku obvezatno odbija primiti robu. Ako je ambalaža malo slabija, on to ne uzima. Iako se vidi da suosjeća” (isto). Da to ne može biti dalje od istine, junak će otkriti tek kasnije na svojoj vlastitoj koži što će za njega biti gorko buđenje. Poluinteligentni junak s ponosom nastavlja pripovijedati o poštenju tih divnih namještenika koji odbijaju mito njegovim sunarodnjacima zatočenim u starom poretku. Kao primjer uzima jednog građanina koji, vidjevši da ovi inzistiraju na jačanju ambalaže, izvlači novčanicu od pet rubalja kako bi ubrzao nastali nered. Kroz uvrijeđenost namještenika na pothvat navedenog građanina junaku ove pripovijesti jača ponos zbog „nove kulture“ koja vlada državom. Priča poprima oblik groteske kada zapravo jedan od tih „poštenih“ namještenika indirektno dočarava svoja pohlepna htjenja: „Znate, sad su mi htjeli dati mito. Razumijete, kakav apsurd! Žao mi je što sam bio brzoplet i što nisam tobože primio novac, jer je to sada teško dokazati” (isto: 55). Namještenik se krije pod krinkom „nove kulture“ koja ne dopušta da se u nju unosi „šljam“ iz prošlosti, ali i on sam na jedan način utjelovljuje upravo to, šljam iz prošlosti kojega ta „nova kultura“ nastoji istrijebiti. Tipično za Zoščenkove likove je da se nastoje pronaći u novom svijetu, ali neke stvari ipak ostaju iste. Zlo je ukorijenjeno u ljudima i treba ga ukloniti. Ljudi su u revoluciji vidjeli popustljivost, tj. nekažnjavanje za počinjena djela. Tim načelom se vode i zaposlenici javnih ustanova koji zarađuju na tuđim jadima što im polazi za rukom jer to sam državni aparat dozvoljava. Prvotno entuzijastični lik ove pripovijesti ubrzo otkriva izobličenu svijest tih istih ljudi čijem se poštenju divio. Trenutak kada je otišao učvrstiti svoju ambalažu za „junaka s ulice“ predstavlja prekretnicu. Naime, zaposlenik traži osam rubalja za učvršćivanje ambalaže što kod junaka izaziva protest: „Istina je, ja bih vam to napravio i za tri rublja, ali – veli – shvatite i moju nezgodnu situaciju: ja moram dijeliti, eto, s tim krokodilom“ (isto: 55). Da je birokracija ta koja uništava sve ljudske vrijednosti, junak otkriva u trenutku kada namještenik inzistira na učvršćivanju ambalaže iako je to upravo napravio.

Iako je ova humoreska napisana prije nekoliko desetljeća, predstavlja shemu koja može funkcionirati i kao svakodnevnica. Zoščenko kroz svoju satiru pomaže istrijebiti niti koje njegove sunarodnjake čine nemoćnim marionetama i ne dopuštaju da razviju svoj um. On im pokušava prenijeti sve što je vidio, pretrpio i htio popraviti, što mu na koncu uspijeva kroz karakter „činovnika psolijerevolucionarnog vremena“: „Briše on natpis, a ja odlazim kući, razmišljajući putem o složenoj duševnoj organizaciji svojih sugrađana, o preobražaju

karaktera, o prepredenosti i o tome kako moji uvaženi sugrađani nerado napuštaju svoje stečene pozicije“ (isto: 56).

PACIJENTICA

Jedan od zadataka revolucije je bio iskorijeniti neukost na način da se izgradi široki sustav obrazovanja. Prethodno je uključivalo i opismenjivanje mase (usp. Komin 2006: 1). Međutim, uređenje zemlje nakon revolucije prouzrokovalo je duboki potres i promjene u raspoloženju izvjesnih slojeva stanovništva (usp. Mitropan 1958: 11). Ostaci iz prošlosti teško se mogu izbrisati iz svijesti ljudi, zbog čega pati njihova sadašnjost i budućnost. Svjestan situacije koja muči njegovog sunarodnjaka, zatočenog u vremenu između prošlosti i budućnosti, Zoščenko za tematiku svojih pripovijesti uzima „činovnika“ poslijerevolucionarnog vremena koji je zbog nesnalaženja u novoj kulturi osuđen na propast.

Tematika Zošenkovih humoreski leži na osnovi višegodišnjih problema ljudskog stanja. Kod njegovih junaka, koji su u početku puni optimizma, prevladavaju osjećaji straha i krivnje prouzrokovani “nemilosrdnim” događajima iz nove kulture. Sudbina junakinje pripovijetke *Pacijentica* ovisi o njenoj mogućnosti prilagodbe na promjene koje novo uređenje diktira. Radnja se vrti oko jednostavne žene Anisje koja je, kako iz prve rečenice teksta saznajemo, prešla 30 vrsta kako bi došla do seoske bolnice. Već u sljedećih nekoliko redaka nailazimo na Zoščenkov prikriveni smijeh na račun birokracije, ali i primitivne svijesti junakinje: „Bolesnike je primao vidar Ivan Kuzmič. Bio je sitan, postariji i užasno važan. Svi su iz okolice znali za njega, hvalili ga i bez razloga zvali kirurgom“ (Zoščenko 1990: 17). Kada uzmemo u obzir da se kod prethodno navedenog gospodina radi o vidaru (rus. *feljdšer*), koji utjelovljuje najniži stupanj vojnog liječnika, zaduženog za vanjske ozljede, teško možemo razumjeti svijest junaka koji u njemu gledaju u najmanju ruku njihovog „iscjelitelja“. Njihova uvjerenja proizlaze upravo iz neznanja zbog kojeg se dive događajima i stvarima koje jednom obrazovanom čovjeku nisu vrijedne spomena. Tako i u jednom običnom vidaru iz seoske bolnice vide predstavnika „nove kulture“ čijim djelićem i oni sami žele postati. Pripovijetka doseže vrhunac grotesknog u trenutku kada neuka Anisja krene sa svojim jadikovkama vezanim uz njenu bol. Razgovor sa liječnikom ubrzo poprima oblik ispovijedi. Nakon što ju je liječnik ravnodušno upitao što je boli, junakinja kao da je jedva dočekala, odgovara: „Jesenas sam se razboljela. Čim mi je, znate, muž Dimitrij Naumič došao iz grada, razboljela sam se. Stojim ja tako kraj stola i valjam lepinjice po brašnu [...]“ (isto: 17).

Liječnik je već nakon njenih prvih nekoliko rečenica shvatio u kojem smjeru priča kreće te ju je par puta mrzovoljno ukorio da priča o onome što je vezano za njegovu struku.

Sam stav vidara govori o okorjelosti njegove duše koja na duševne boli svojih sunarodnjaka ostaje ravnodušna. Junakinja pak ustraje u svom naumu da svoje tihe patnje iznese na svjetlo dana. Nastavlja s pričom o dočeku voljenog muža, kod kojeg uočava jedan sitni detalj koji joj ostavlja gorak okus u ustima: „Kad sam ugledala cipele, kao da je nešto puklo u meni. Joj, mislim si, kud ću ovako neuka njemu biti par, kad je on, možda, glavni tamo i deputat sovjetski“ (isto: 18). U prethodnoj rečenici krije se cijela Anisjina patnja koja se javlja u obliku straha da će zbog nedostatka kulture izgubiti muža koji se sve više približava tipu „novog čovjeka“, ponosnog pripadnika nove kulture. Svjestan svog novog položaja, Anisjin muž se ne ustručava poniziti svoju neuku ženu: „Eh – kaže – kakva si! Zaostala si mi – kaže – Anisja Vasiljevna. O čemu ću – kaže – s tobom sada razgovarati? Ja sam – kaže – prosvijećen čovjek i deputat sovjetski“ (isto: 18-19). Od velikog straha da bi zbog svoje zaostalosti mogla zaista izgubiti svog „učenog“ muža, koji za sebe kaže da zna četiri pravila aritmetike, Anisja obećava da će sve učiniti da ga ne osramoti, ostavit će prošlost iza sebe i sprijateljiti se s novom kulturom u obliku opismenjivanja. Nakon što se junakinja požalila, razdraženi vidar je još jednom upita od čega boluje, na što mu junakinja odgovara: „Bolujem? Pa sad više ni od čega, Ivane Kuzmiču. Kao da mi je sad malo lakše. Ne mogu se potužiti na zdravlje“ (isto: 19). Da stvar bude još grotesknija, Anisja se liječniku zahvaljuje ni za što, tj. za savjete koje joj on uopće i nije dao. Ona je samo trebala nekoga kome će iznijeti svoje duševne boli te ih na taj način ublažiti, što joj je na kraju i uspjelo.

Zoščenko je u ovoj pripovijesti predstavio konflikt društveno beznačajnog čovjeka opterećenog predrasudama predrevolucionarnog života i moralnih načela novoga društva. Njegov junak želi držati korak s napretkom zbog čega nerijetko sam sebe zavarava, kruneći se titulom pripadnika novoga svijeta. Ono što taj malograđanin ne shvaća je činjenica da se neznanje u njihovoj generaciji ne može samo tako iskorijeniti. Tako i junakinja prethodno analizirane pripovijetke smatra da je njen muž, koji zna četiri pravila aritmetike, predstavnik inteligentnih, obrazovanih ljudi. Približavanje toj kulturi, čijim djelom njen muž postaje, Anisja želi postići kroz opismenjavanje, ne shvaćajući pri tom da je prvo što mora promijeniti njena vlastita svijest. Patnje junakinje proizlaze iz njene neukosti i zaostalosti zbog čega i odlazi liječniku od kojeg traži da izliječi njene „duševne boli“. Osobine koje krasi tog vidara su ravnodušnost i nerazumijevanje. Kroz njegov lik je Zoščenko izrekao svoje viđenje tadašnjih međuljudskih odnosa. Naime, pisac je smatrao da ljudi troše previše energije

ugnjetavajući jedni druge nerazumijevanjem, a razlog tome je vidio u nervozi ljudi (usp. Komin 2006: 18).

Pisac je još jednom kroz pripovijetku uspio prikazati funkcioniranje sovjetske svakodnevnice koja i nakon revolucije, u kojoj je toliko krvi proliveno, „bijednog čovjeka“ ugnjetava novim mehanizmima koji uključuju birokraciju i depersonalizaciju.

MAMAC

Bolesna sumnjičenja, imaginarni strahovi, maske iza kojih se ljudi kriju, kao i druge manifestacije nepovjerljivog pogleda na svijet čine plodno tlo na kojem rastu bizarne priče. Upravo su te bizarne priče Zoščenkov umjetnički dokaz vremena u kojem je i sam živio. Zoščenkov neuki „činovnik“ je portret junaka svog vremena – jednostavan čovjek iz naroda koji odjednom postaje vođom i gospodarom života, ali samo prividno. Pripovijetka *Mamac* savršeno oslikava funkcioniranje naroda koji je i dalje pod utjecajem starog režima.

U prethodno navedenoj priči opisuje se slučaj koji se odigrao 20-ih godina 20. stoljeća. Pripovjedač priča o događaju iz prikolice tramvaja u kojem se često nalaze ljudi bez karata i džepari. Unatoč prethodnoj činjenici, junak ne krije oduševljenje mjestom u kojem se nalazi: „U prvim kolima je dosadno i sumorno, i nikome ne možeš stati ni na nogu. A u prikolici, i da nije riječ o nogama, mnogo je ugodnije i veselije” (Zoščenko 1990: 10). Pripovjedačem, koji pripovijeda u 1. licu, Zoščenko prodire u prirodu njegovog karaktera, što daje cjelovitu sliku o njemu, ali i njegovim sunarodnjacima, u ovom slučaju ostalim putnicima prikolice koji su prema junakovim riječima veliki građani: „Putnici tamo nekad razgovaraju o apstraktnim filozofskim temama – o poštenju, primjerice, ili o plaći” (isto: 10). Već smo ustanovili da je jedna od značajki Zoščenkovih likova lažno samopouzdanje zbog kojeg sebe smatraju većim građanima nego što to uistinu jesu. Vođen iskrivljenim uvjerenjima, junak aktivno sudjeluje u nekim aktivnostima ili razgovorima o kojima zapravo ništa ne zna, što možemo vidjeti na primjeru neukih ljudi iz vagona koji, kako pripovjedač kaže, često raspravljaju o filozofskim temama. Putnici koji okružuju pripovjedača su također tipični predstavnici vremena. Nakon prvotnog entuzijazma s kojim junak započinje priču, kreće prava dogodovština koja će i kod Zoščenka, a i čitatelja, izazvati gorak smijeh. Bizarna priča započinje opisom “građanke” ili kako je kasnije od putnici nazivaju „vražje babe”, koja kraj sebe drži zavežljaj na koji baš i ne obraća pozornost. Želeći aludirati da bi joj zbog njezina neopreza netko mogao ukrasti zavežljaj, pripovjedač obavlja svoju građansku dužnost iznoseći joj svoje brige. Građanka mu odgovara kao da je navikla na takvo obraćanje: „–

Pomutio si mi plan, vraže jedan... – A možda sam ja taj paket namjerno stavila na stranu. Što onda? Može biti da ja i ne spavam, nego sve vidim i namjerno zatvaram oči?" (isto). Junaku građanka entuzijastično otkriva svoje namjere, a to je da uhvati potencijalnog lopova. Već je samo po sebi groteskno što junakinja putuje u prikolici gdje je veća mogućnost krađe. U daljnjem tijeku razgovora pripovjedač saznaje da njen plan i uspijeva, zbog čega "vražja baba" ne može sakriti oduševljenje. U priču se uključuju i ostali putnici koji razglabaju o tome kako bi se s lopovima trebalo odnositi. Jedni su za izbacivanje iz tramvaja, dok su drugi za malo radikalnije mjere poput odvođenja u policiju. Zanimljivo je da se niti jedan od putnika ne ustručava iznijeti svoje mišljenje, tj. osudu, a i među njima ima sigurno takvih koji bi posegnuli za zavežljajem. Nakon što je propustila priliku za hvatanjem potencijalnog lopova, građanka izlazi iz tramvaja koreći pripovjedača: „– Poremetio si mi plan, vraže jedan! Graktao si po cijelim kolima. Sada se, naravno, nitko neće polakomiti za paketom. Eto, silazim prije vremena“ (isto: 11). U trenutku kada su malograđanki poremećeni planovi, ta ista napušta „mjesto zločina“. Nakon njenog izlaska iz prikolice postavlja se pitanje razloga njene savršeno uvježbane predstave. Postoje dvije radikalne verzije. Jedni su uvjereni kako se bori protiv kriminala te time pridonosi dolasku nove kulture u kojoj lopova neće biti, dok drugi smatraju da malograđanka to radi jer bi htjela da svi krađu, što kroz svoje provokacije pokušava i postići. Žaloso je koliko je toj „dami“ život pun gorčine kada joj takva jedna bezvrijedna stvar čini zadovoljstvo. „Lovac“ je ogorčen, ali isto tako i ostali putnici koji predlažu radikalne mjere za potencijalnog lopova, a i sami su svjesni situacije u kojoj se nalaze. Ironično je to da takvi putnici, koji najvjerojatnije nisu platili kartu za vožnju u prikolici, što je krađa, osuđuju nekoga tko bi počinio ništa veći zločin nego što ga i oni sami čine.

Jedna je od karakteristika tih vremena gorčina, što je i prikazano kroz likove ove pripovijesti. Stječe se dojam kao da u vagonu vlada ozračje zlobe, zavisti i nezadovoljstva, što zapravo najvjerodostojnije portretira poslijerevolucionarno razdoblje. Prikolica kao da predstavlja Rusiju, a njeni putnici su slika mještana Rusije. Zoščenko je savršeno prikazao psihologiju tih drskih, neobrazovanih i ograničenih mještana Rusije, čiji pripadnik je i sam pripovjedač. Oni i sami savršeno vladaju psihologijom jer vide ili žele vidjeti samo negativno pa to i ekstremnim metodama pokušavaju dokazati. U odgovoru na pitanje zašto ljudi krađu, koji je mnogo važniji od staričinog razloga za podvale, krije se razlog patnje poluobrazovanih junaka. Gladovanje je zlo koje i one najpoštenije tjera na krađu. I ova je priča poput mnogih drugih Zoščenkovih smiješna, ali kada pogledamo te likove koji žive u teškim

poslijerevolucionarnim vremenima, tražeći bolji život u budućnosti, shvaćamo što se zapravo iza svega toga krije. Pisac je htio iskorijeniti nedostatke i ljudima kroz svoje junake prikazati njihova vlastita lica kako bi im pomogao poboljšati život. Kako bi mu prethodno uspjelo, morao je eliminirati svaku barijeru između pripovjedača i čitatelja zbog čega je između ostaloga svojim junacima dopustio da progovore jezikom naroda, koji se sastojao od mješavine kolokvijalnih, vulgarnih riječi te dijalekata.

POSLJEDNJA NEUGODNOST

Zoščenko kroz svoje tekstove nastoji dati apsurdnu sliku svijeta, ali i čovjeka, njegovog “ponosnog” pripadnika. Taj junak, koji je prije revolucije bio ništa, sad odjednom u duhu boljševizma gaji uvjerenje da je on taj koji drži cijelu zemlju u svojim “radničkim” rukama. Pisac ocrta duboke slojeve psihe takvog jednog čovjeka koji je glasnogovornik vlastitih “mentalnih” problema te pri tom kritizira one koji se prilagođuju svakoj situaciji bez obzira na moralne dileme i načela. U svojim pripovijetkama se često bavi istraživanjem međuljudskih odnosa koji se u društvu poslije revolucije svode na ravnodušnost i sebičnost.

U pripovijesti *Posljednja neugodnost* na udaru kritike nisu samo birokrati, već i obični ljudi koji se podređuju takvoj jednoj nemilosrdnoj birokraciji kako bi na taj način izvukli koristi za sebe. Priča započinje malo čudnim zahtjevima pripovjedača: „Dopustite da vam ovaj put ispričamo dramatičnu epizodu iz života umrlih. Kako je sve ovo istina, u svome izlaganju nećemo dopustiti odviše smijeha i šale – da ne uvrijedimo one koji su ostali na životu” (Zoščenko 1990: 119). Iako nas pripovjedač na samom početku upozorava da se radi o dramatičnoj priči koja iziskuje sažaljenje, a ne smijeh, upravo izvlači ono suprotno kod čitatelja. Taj ironični početak je tipičan za Zoščenka jer time bez ikakvih problema stvara odnos pun povjerenja između pripovjedača i čitatelja. Obraćajući se čitateljima, pripovjedač uspijeva ukloniti svaku barijeru između sebe i čitatelja: „Međutim, kako je slučaj donekle komičan, pa bi smijeh, što se kaže, mogao izbiti sam po sebi, unaprijed molim čitaoca za izvinjenje zbog nehote, može biti, netaktičnosti prema živima i umrlima” (isto). Nakon što se pripovjedač čitateljima ispričao za nešto do čega bi eventualno moglo doći, kreće s pričom o smrti jednog običnog radnika, po njegovim riječima “neprimjetnog u sjaju naših dana”. Za vrijeme njegovog života bio je običan, beznačajan radnik, ali u trenutku smrti je prerastao u hvale vrijednoga prijatelja, sina, brata i učitelja: „I, kao što to često biva, počeli su poslije

njegove smrti visokoparni razgovori: kao, sagorio je na svom poslu, oh, koga smo izgubili, to je bio čovjek, kakva šteta, prijatelji, što smo ostali bez njega” (isto).

Postavlja se pitanje zašto je ljudima potrebno izigravanje nečega što nisu. Zašto toliko truda ulažu kako bi sakrili svoju izobličenu svijest, kada se ona na kraju i sama otkrije? Odgovor leži u vremenu, tj. u novoj kulturi, kojoj se junaci Zoščenkovih pripovijetki nastoje podrediti. Nakon radnog vremena, u ustanovi gdje je umrli radio, organiziran je razgovor o sjećanjima na pokojnika koji je kod direktora firme izmamio suze iz očiju. Osim pohvala na račun pokojnika, na tom susretu se odlučuje organizirati bogata sahrana u čast nesretnika. Iza svega toga se krije licemjerje i podmuklost. Nakana birokrata je da kroz svoje licemjerno djelovanje, tj. organiziranje sprovoda bivšeg zaposlenika, poboljšaju kvalitetu rada drugih zaposlenika, koji će vidjevši da se organizira sprovod za njihovog kolegu, uložiti još veći trud kako bi zaslužili isto ili još bolje: „Odjednom je netko od prisutnih povikao da bi trebalo organizirati što bogatiju sahranu da i drugi službenici to žele. Jer, kad to vide, još će više navaliti na posao i dokazati svima da zaslužuju tako nešto” (isto: 120). Direktor obitelji ponosno prenosi da će se sindikat pobrinuti za troškove sprovoda što njih dirne do suza. Priča pak kulminira kada nećak, uz odobravanje prisutnih na susretu, odluči pozvati orkestar na sprovod. Direktor odbija platiti za orkestar pod izgovorom da se kod pokojnika radi o običnoj, beznačajnoj osobi. Čim se novac umiješa u priču, ljudi otkrivaju svoja prava lice gubeći sve ono ljudsko u sebi. Pokojnik se s razine “velikog čovjeka” spustio na razinu beznačajnog, nebitnog zaposlenika za kojega nitko nije i neće mariti: „A neki su grdili pokojnika, prisjećajući se iz njegova beznačajna života, čas ovih, čas onih pojedinosti” (isto: 122). Na kraju cijeli teret ponovo pada na siromašnog proletera koji je, kako bi podmirio troškove orkestra, morao prodati svoj kaput, vjerojatno jedino bogatstvo koje ima.

Zoščenko je još jednom htio prikazati neuredan život birokrata koji su ravnodušni i nesposobni za visoke osjećaje. Ovog puta pisac zadire u problem smrti ljudskog u čovjeku, što s birokrata lagano prelazi na „čovjeka s ulice“, koji se ugledao na lažnu sliku novog svijeta. Bitno je naglasiti da kritiku oportunistima pisac u ovoj, kao i mnogim drugim pripovijetkama, izgovara pomoću pripovjedača koji ne skriva svoje opredjeljenje.

NE VALJA IMATI RODAKE

Zoščenkova djela 20-ih godina temelje se na aktualnim činjenicama i događajima zbog čega su vrlo vjerojatno tako brzo i stekla popularnost unatoč prvotnoj kritici. Kao što je već

naglašeno u prethodnim poglavljima ovog rada, težište njegovih pripovijetki iz tog razdoblja leži na proučavanju ljudske psihe. Nedaće svog priprostog junaka opisivao je kroz razne društvene poroke poput pijanstva, škrtosti, stambenih pitanja itd. Kako bi čitateljima što bolje dočarao problem vremena u kojem su živjeli, za pripovjedača uzima u očima države nebitnog čovjeka sa svojim beznačajnim strastima i emocijama. Može se reći da konflikt koji je u ranijoj književnosti bio svojstven intelektualcima, sada prelazi na razinu svijesti neobrazovanih ljudi. Ipak, bitno je naglasiti da takvom jednom uskogrudnom junaku polazi za rukom uvesti nas u svoj maleni svijet patnji. Junak sljedeće pripovijesti, *Ne valja imati rođake*, utjelovljen je neobrazovanog „zapuštenog junaka“ kojega revolucija nije niti malo promijenila.

Radnja priče odvija se u tramvaju koji je Zoščenko često koristio kao mjesto odvijanja i rješavanja „važnih“ životnih pitanja sovjetskog malograđanina. Prethodna tvrdnja vodi do pitanja zbog čega je pisac uzeo prijevozno sredstvo poput tramvaja kao mjesto radnje pripovijetke. Već je rečeno kako likovi Zoščenkovih satira vole pokazivati vlastitu pripadnost novoj kulturi, a gdje to mogu bolje raditi nego na javnim površinama gdje se okuplja masa ljudi koja bi eventualno mogla svjedočiti njihovim „novousvojenim“ gestama i razmišljanjima. Glavni likove ove pripovijesti su Timofej Vasiljevič i njegov nećak Serjoga Vlasov, kojeg je kako pripovjedač kaže stric tražio dva dana. Nakon što se sedam godina nisu vidjeli, Timofej uspijeva pronaći svog nećaka i to u tramvaju: „– Gle! – poviče Timofej Vasiljevič – Serjoga! Jesi li to ti, prijane?“ (Zoščenko 1990: 7). U trenutku kada je ugledao svog nećaka i to u odori konduktera, Timofeja obuzima ponos jer je u njegovim očima položaj na kojem njegov nećak radi dostojan takvog jednog pripadnika „nove kulture“ kakvim on svog nećaka i smatra. S druge strane, stric gleda i na svoju vlastitu korist tj. na pogodnosti koje bi mogao izvući za sebe iz te situacije što nas ponovo vodi do motiva sebičnosti i proračunatosti koji nerijetko „krase“ te malograđane. Iako je Timofej vidljivo uzbuđen činjenicom što njegova krv obnaša tako bitnu dužnost, Serjogina reakcija otkriva nelagodu koju on osjeća zbog situacije u kojoj će se ubrzo naći: „Kondukter se zbuni, bez ikakve vidljive potrebe, popravi kaleme s kartama i reče: – Odmah, striče... Samo da dam karte“ (isto). Serjoga je svjestan načina razmišljanja svog strica, zbog čega ne može prikriti nezadovoljstvo činjenicom da se taj isti nalazi na mjestu njegovog rada. Za razliku od nećaka, stric je preplavljen osjećajima ponosa te se on mora pobrinuti da svaki putnik tramvaja sazna činjenicu kako je on stric tako jednoj bitnoj ličnosti: „Putnici počеше znatiželjno promatrati rođake. Stric se zadovoljno smijao i s ljubavlju gledao sinovca, a sinovac se očito zbunio i,

svjestan svoje službene dužnosti, nije znao što da kaže i kako da se ponaša prema stricu“ (isto). Ljudi poput Timofeja u revoluciji su vidjeli popustljivost, mogućnost dobivanja nezaslužениh povlastica zbog čega ni ne čudi činjenica da je on od svog sinovca očekivao da mu ovaj ne naplati kartu. Nećakova objašnjenja Timofej ne želi niti čuti, on ima, kao i svaki drugi Zoščenkov junak, svoje viđenje situacije tj. kakva ona mora biti, a sve izvan okvira njegovog razmišljanja nije poželjno. Serjogin trud približiti stricu postojeću situaciju nije urodio plodom te situacija rezultira izljevom bijesa strica: „– Gulikoža – srdito će stric. – Ja, te kučkin sine, sedam godina nisam vidio, a ti, kakav si! Tražiš novac za vožnju. Od rođenog strica! Ne maši na mene rukama. Iako si mi rod rođeni, ja se tvojih ruku ne bojim. Ne maši, ne radi propuh pred putnicima!“ (isto: 8). Frustrirani sinovac ulaže posljednje snage da bi svom stricu, kojeg je morao tretirati kao i ostale putnike, približio činjenicu da vlak nije u njegovom vlasništvu već u državnom te je on prisiljen svima naplatiti kartu. Kako Timofej i dalje ne shvaća ili ne želi shvatiti prirodu situacije, Serjoga je dužan djelovati malo strože te prijeti stricu izbacivanjem iz tramvaja ukoliko se karta ne plati. Uvjeren u svoju nepogrešivost, Timofej inzistira na činjenici da ga se želi opljačkati te opravdanje svojim uvjerenjima traži u priči o kondukeru koji mu i nije rod, ali ga je ipak odvezao besplatno. Ova pripovijetka završava gnjevom strica koji se izlazeći iz tramvaja obraća sinovcu: „– Strica, rođenog strica tjeraš – gnjevno reče Timofej Vasiljević. – Ta, ja ću te, balavče... Zbog ovog bih te mogao strijeljati“ (isto: 9).

Ni nakon nekoliko pokušaja dočaravanja situacije, Timofej ne shvaća značenje „nove kulture“, ustraje u svom neznanju što na kraju i vodi do neugodnosti. Prethodno je jedna od glavnih značajki Zoščenkovih junaka koji često zbog „mudrovanja“ ne vide ono što im se zapravo nalazi pred očima. U njihovom neznanju se krije patnja. Zanimljiva je činjenica da taj malograđanin, unatoč činjenici što je neobrazovan, poput optuženika ustraje u uvjerenju „porote“ u svoju nepogrešivost. Junak ovog teksta prije izlaska iz tramvaja kao da mora ispuniti svoju „duševnu obavezu“ te podijeliti nezadovoljstvo s ostalim sudionicima zbivanja: „– Što je ovo, braćo? – obrati se Timofej Vasiljević ostalim putnicima. – Od rođenog strica traži novac. Dvije stanice, veli... Je li?“ (isto: 8). U prethodnoj rečenici se krije junakov očaj koji je plod siromaštva i nepovoljnih uvjeta u kojima taj obični radnik živi. Da Zoščenkovi junaci ne „pate“ od siromaštva, ne bi imali potrebu voziti se u posljednjem vagonu tramvaja kao u tekstu *Mamac*, ali isto tako moliti za neplaćanje karte.

Dokazano je da se junaci Zoščenkovih tekstova vole deklarirati kao pripadnici novog, poslijerevolucionarnog svijeta, što često završava njihovim poniženjem, kao što je slučaj kod

Timofeja. Iako se izvana predstavlja kao „ugledni građanin“, svijest mu je ostala zarobljena u prošlosti, koja se ne može samo tako lako izbrisati. I u ovoj satiri se krije priča o neuspjeloj integraciji malograđanina u društvo kojem zapravo ne pripada. Prividna slika „nove kulture“, kako se s ponosom oslovljavalo poslijerevolucionarno društvo, nije se očistila od „šljama“ kojeg je povukla iz prošlosti. Zoščenko je ovim tekstom htio dočarati s jedne strane da je svijest ljudi ostala nepromijenjena, ali isto tako da slika društva ne odgovara u potpunosti istini, te može dovesti do raskola među prijateljima, obitelji i rođacima kako je u ovoj pripovijesti i prikazano.

ZAKLJUČAK

Petar Mitropan u radu „O ruskom humoru i ovom zborniku“ ističe da je humor kako u životu, tako i u književnosti rjeđa pojava te da samo visoki umovi posjeduju osobinu iznijeti na svjetlo dana onaj pravi humor što izvire iz dna duše. Upravo je takva jedna ličnost bio i Zoščenko. On se s pravom ubraja među najpoznatije humoriste. Njegovoj popularnosti doprinosi činjenica što je on razumio narod, a isto tako je suosjećao s junacima svojih pripovijesti.

Period njegovog stvaralaštva se može podijeliti na tri faze od kojih se u prvoj pisac posvećuje pisanju pripovijetki koje postaju „ogledalom“ povijesnog razdoblja uz čiju se pomoć može savršeno izučavati suvremeno društvo 20-ih godina prošlog stoljeća i svi nedostaci sovjetskog mehanizma koji su gušili junaka poslijerevolucionarnog vremena, prividnog sudionika nove kulture. U drugom periodu Mihail Mihajlovič Zoščenko svoje stvaralaštvo usmjerava k „optimističnoj satiri“ te težište stavlja na potragu istinskih kriterija ljudske sreće i važnost ljudskog razuma.

Junaci njegovih priča su utjelovljenje vremena u kojem žive, zbog čega piscu nije bilo teško prenijeti sliku društva poslije revolucije. Patnje „malog čovjeka“, predstavljenog kroz njegove satire, postaju zaštitnim znakom Zoščenkovog humora. Zoščenko se skriva iza maske tih običnih ljudi kako bi svojim čitateljima dočarao njihov početno sretan život kojim nakazna stvarnost sve više zagorčava život čineći od njih bića kroz čiji se smijeh sve više probija gorčina i nemir. Pripovijedajući o zgodama ili bolje rečeno nezgodama “čovjeka s ulice“, pisac uspijeva dočarati društveni potres uzrokovan revolucijom te promjene koje takav događaj nosi sa sobom.

Sa svojim satirama, s kojima nastupa odmah poslije same revolucije, ulazi u suštinu problema kritizirajući odlike tadašnjeg društva poput sebičnosti, sitničarenja, socijalne bahatosti, zatucanosti, škrtarenja, birokracije, a i ravnodušnosti koja je vladala u međuljudskim odnosima. Iako je često bio optuživan za “vulgarnu malograđanštinu“, Zoščenko ustraje u svojoj namjeri da kroz svog „zapuštenog junaka“ prikaže male nedostatke sovjetskog mehanizma, ali isto tako svojim čitateljima dočara njihov vlastiti “obraz” koji pod hitno treba “osvijetliti”.

Pisac, kojega su često uspoređivali s Gogoljem, želio je pripovijetkama svoje sunarodnjake naučiti razmišljati. On je svom jednostavnom čovjeku htio pomoći izaći iz ponora u koji ga je nemilosrdno ubacila nova kultura te mu postepeno vratiti izgublenu mentalnu ravnotežu kako bi mogao živjeti slobodan u društvu u kojem se nalazi bez da mu

ono diktira njegovu sudbinu. Zoščenko je i sam prošao kroz mnoge poteškoće u životu, ali nije posustajao te je i dalje na život gledao s osmijehom unatoč u pripovijetkama predstavljenim problemima koji su i kod njega izazivali gorčinu. Došli smo do zaključka da je pisac kroz svoj humor, koji je opor i pun gorčine, htio pomoći ljudima koji utjelovljuju junake njegovih pripovijesti da se izvuku iz zbunjenosti uzrokovane tadašnjim društveno-političkim odnosima.

Zoščenko uspijeva na malom broju stranica iznijeti sve probleme koji su zaokupljali jednog pojedinca, jednog običnog čovjeka kojeg je nova kultura bacila u očaj. Iako autor u svojim djelima iznosi ozbiljne problem neukog junaka koji pokušava uspjeti u svijetu kojem ne pripada, čitanje njegovih pripovijesti ne pruišćuje čitatelju osjećaj gorčine.

Izvori:

Zoščenko, M. 1990. *Koliko čovjeku treba*. Zagreb: Znanje. Prevela Irena Lukšić.

Zoščenko, M. 1979. *Rasskazy, fel'tony, povesti*. Minsk: Višejšaja škola.

Literatura:

Flaker, A. 1988. *Heretici i sanjari*. Zagreb: Naprijed.

Flaker, A. 1986. *Ruska književnost*. Zagreb: SNL.

Flaker, A. 1962. *Suvremeni ruski pisci*. Zagreb: Naprijed.

Komin, P. 2007. *Pripovijesti M. M. Zoščenka: antologija sovjetskog malograđanina*.
Diplomski rad. Zadar: Sveučilište u Zadru.

Mitropan, P. 1958. „O ruskom humoru i ovom zborniku“, u: *Od Gogolja do Zoščenka*.
Beograd: Rad.

РЕЗЮМЕ

М.М. ЗОЩЕНКО: СТРАДАНИЯ „МАЛЕНЬКОГО ЧЕЛОВЕКА“

Михаил Михайлович Зощенко родился в 1895 году в Полтаве в семье художника. Он является одним из самых известных писателей середины 1920-х годов. Вступив в группу «Серрапионовы братья», которая пыталась сделать искусство независимым от политики, Зощенко хотел стать профессиональным писателем.

Его творчество можно разделить на три этапа. В самом начале 20-х годов писатель создает рассказы, которые отражают функционирование общества 20-х годов прошлого века. Михаил Зощенко осуждает пороки общества: мещанство, социальное чванство, жадность, некультурность. В 30-е годы он ищет пути к "оптимистической сатире". В центре внимания является поиск человеческого счастья, а не критика современного общества. Третий период приходится на военные и послевоенные годы.

М. М. Зощенко создал новый тип героя в русской литературе, „маленького человека“ без культуры. Герои Зощенко хотят стать полноправными участниками в обществе, что часто приводит к их страданию. Этот факт способствует комедии в его рассказах. Когда писатель писал свои рассказы, он никогда не показывал свое истинное лицо и часто скрывался за маской этого невежественного человека. Он хорошо понимал народ, так как сам был из него. Своими рассказами он хотел научить народ смотреть на все с улыбкой. Он является одним из немногих писателей, которому удалось отображать проблемы „маленького человека“ на небольшом числе страниц. Его произведения оказали большое влияние на развитие сатирико-юмористической литературы в 20-30-е годы.

SUMMARY

M.M. ZOSHCHENKO: SUFFERING OF A „LITTLE MAN“

Mikhail Mikhailovich Zoshchenko was born in 1895 in Poltava in an artistic family. He is one of the most important writers of the mid-1920s. Having entered the group "The Serapion Brothers", which sought to separate art from politics, Zoshchenko wanted to become a professional writer.

His creative work can be divided into three phases. At the beginning of the 20s, he writes stories that illustrate how the society '20s of the last century functioned. Zoshchenko condemned the vices of the society he lived in: philistinism, social arrogance, greed and lack of culture. In the 30s he starts looking for a way to "optimistic satire". The focus is placed on the search for human happiness, and not criticism of modern society. The third period covers the war and postwar years.

Zoshchenko has created a new type of hero in Russian literature, "little man" without culture. Zoshchenko heroes want to become equal participants in society, which often leads to their suffering. This fact reinforces the comedy in his stories. As he wrote his stories, he never showed his true self and often hid behind the mask of a half-literate man. He was one of the few writers who managed to portray the problems of a "little man" on a small number of pages. His works have had a major impact on the development of satirical and humorous literature of the 20s and 30s.

Keywords: October revolution, bureaucratization, "little man", philistine, philistinism, social arrogance, lack of culture, "new culture", "new people"

SAŽETAK

M. M. ZOŠČENKO: PATNJE „MALOG ČOVJEKA“

Mihail Mihajlovič Zoščenko rođen je 1895 u Poltavi u obitelji umjetnika. On je jedan od najznačajnijih pisaca sredine 20-ih godina. Stupivši u grupu „serapionovaca“, koja je težila odvojiti umjetnost od politike, Zoščenko je želio postati profesionalni pisac.

Njegovo stvaralaštvo se može se podijeliti na tri faze. Na početku 20-ih godina pisac piše pripovijesti koje dočaravaju funkcioniranje društva 20-ih godina prošloga stoljeća. Zoščenko osuđuje poroke društva: sitničarenje, socijalnu bahatost, pohlepu i nedostatak kulture. 30-ih godina pisac traži put k „optimističnoj satiri“. U središtu zanimanja je traženje ljudske sreće, a ne kritika suvremenog društva. Treći period obuhvaća ratne i poslijeratne godine.

Zoščenko je stvorio novi tip junaka u ruskoj književnosti, „malog čovjeka“ bez kulture. Zoščenkovi junaci žele postati ravnopravni sudionici društva, što često vodi do njihova suradanja. Ta činjenica pojačava komiku u njegovim pripovijetkama. Dok je pisac pisao svoje pripovijetke nikada nije pokazivao svoje pravo lice i često se skrivao iza maske poluobrazovanog čovjeka. On je jedan od pisaca kojemu je uspjelo na malom broju stranica prikazati probleme „malog čovjeka“. Zoščenkova proza imala je veliki utjecaj na razvoj satirično-humoristične književnosti 20-ih i 30-ih godina.

Ključne riječi: Oktobarska revolucija, birokratizacija, „mali čovjek“, malograđanin, sitničarenje, socijalna bahatost, nedostatak kulture, „nova kultura“, „novi ljudi“